

Тема : Час “розквіту Русі”

Логіка викладу:

- **Реформаторська діяльність Володимира Великого**
- **Розбудова держави за князювання Ярослава Мудрого**
- **Відцентрові тенденції в розвитку Руської держави (друга половина XI ст. – початок XII ст.)**
- **Правління Володимира Мономаха**

Рекомендована література:

- ❑ **Історія України в документах і матеріалах. Т. 1. Київська Русь і феодальні князівства XII – XIII ст. – К.: Радянська школа, 1946. – 309 с.**
  - ❑ **Літопис Руський / Пер. з давньорус. Л. Махновця. – К.: Дніпро, 1990. – 591 с.**
  - ❑ **Україна крізь віки: У 15-ти т. – Т. 4. Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь. – К., 1998. – 351 с.**
  - ❑ **Толочко П. П. Київська Русь. – К., 1996. – 359 с.**
  - ❑ **Толочко П. П. Володимир Святий. Ярослав Мудрий. – К., 1996.**
-

-
- **Котляр М. Ф.** Історія України в особах: Давньоруська держава. – К., 1996.
  -
  - **Котляр М.** Історія дипломатії Південно-Західної Русі. – К., 2002.
  - **Котляр М.Ф., Смолій В.А.** Історія в життєписах. – К., 1994.
  - **Ричка В. М.** "Вся королівська рать" (Влада Київської Русі). – К., 2009.
-

1. Реформаторська
діяльність
Володимира
Великого

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

1. Продовжив і завершив тривалий процес **формування території Київської держави** (981 – 993 рр. підкорив владі Києва *в'ятичів, радимичів, дулібів та хорватів*).

Простягаючись майже на **800 тис. км**, Руська держава стала **найбільшою** країною в **Європі**.

Чудське, Ладозьке
та Онезьке озера

П
Н

Київська
Русь

Зх

Сх

П
Д

Дністер,
Карпати,
Зх. Буг,
Німан,
Зх. Двіна

Межиріччя
Оки та Волги

Дон, Рось, Сула,
Південний Буг

Кордони Русі за Володимира в цілому збігалися з
межами розселення слов'янської спільноти

ЗА КНЯЗЮВАННЯ ВОЛОДИМИРА ТА ЯРОСЛАВА (980—1054 рр.)

Народи й племена—сусіди Русі
Назви й місця розселення племен та народів:

- ПОЛОВЦІ — тюркських племен
- МОРДВА — фіно-угорських племен
- ЖЕМАЙТИ — балтійських племен
- ВОЛОХИ — інших племен

← Напрямок переселення печенігів після їхнього розгрому Ярославом у 1036 р.

↙ Напрямок переселення половців у серед. XI ст.

Київська держава
Територія Київської держави у 1054 р.

Територія, що 981 р. відійшла до Русі, у 1018—1022 рр. була захоплена Польщею, від 1031 р. — знов у складі Київської держави

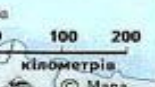
Походи київських князів: на Візантію, Волязьку Болгарію, Польщу, у землі чуди (естія)

на східнослов'янські угруповання (князь Володимир)

✕ 1036 Остаточний розгром печенігів князем Ярославом у 1036 р.

ПОЛЯНИ
Назви і місця розселення слов'янських племен

Кордони й столиці держав на серед. XI ст.

- 2. Наприкінці X ст. розпочинає **боротьбу з печенізькими ханами**, провівши з ними **сім великих переможних війн**.
- 3. Створив **систему воєнно-феодальних замків** на південноруському порубіжжі, створюючи могутні земляні вали і рови, які тягнулися вздовж **лівого берега Росі, між нею і Роставицею**, а також уздовж **лівого берега Стугни**.
- 4. Розбудував, зміцнив і прикрасив Київ. Збудував **нову міську фортецю** («місто Володимира» площею 10 га), звів **церкву св. Василя і церкву Богородиці (Десятинної)**.

Місто Володимира

5. Здійснив наступні реформи:

- **АДМІНІСТРАТИВНУ** – *землі князівства*, де правила залежні від нього місцеві правителі, **передавалися дванадцятьом сином князя, великокнязівським посадникам та наближеним боярам.**

Унаслідок зламу сепаратизму племінної верхівки на зміну родоплемінному поділу давньоруського суспільства прийшов **територіальний** поділ, що є однією з основних ознак **сформованої державності**.

ВІЙСЬКОВУ –

- **ліквідував** «племінні» військові об'єднання і **домігся злиття військової системи з системою феодалного землеволодіння** (роздавав «мужам лучшим» земельні володіння в прикордонних районах Русі, зобов'язуючи їх до військової служби).

Вона дала змогу надійно **укріпити** південні **рубежі** від нападів кочівників; **сформувавши** боєздатне, віддане князю **військо**; **створити нову**, або молодшу, **знать-дружину**, цілком залежну від великого князя, яка стала своєрідною протиположністю місцевому боярству.

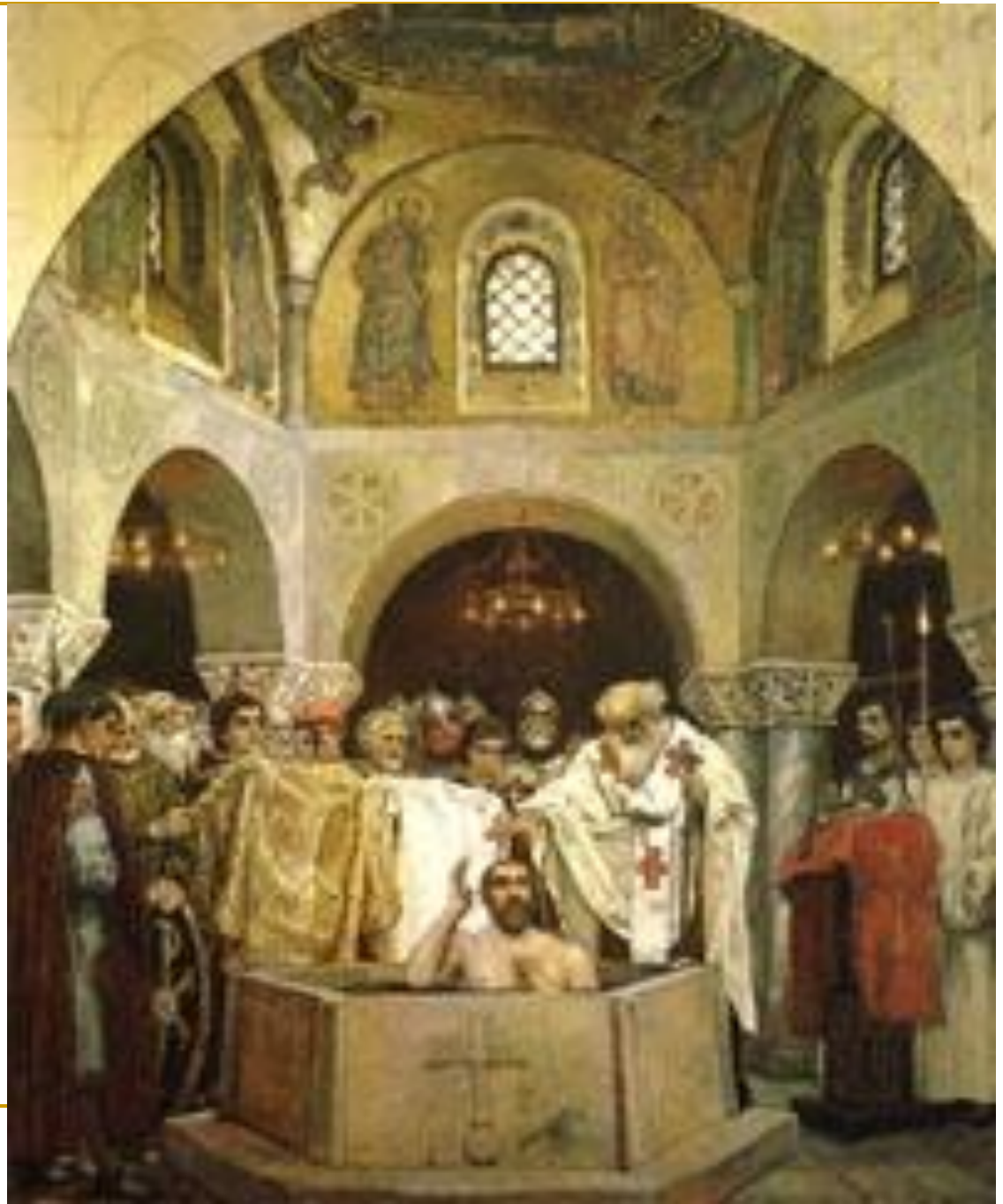
РЕЛІГІЙНУ

- Почалася спробою **модернізувати язичництво** (намагався протиставити культ верховного божества Перуна цілому пантеону богів підкорених племен).
  - Згодом наприкінці 80-х років X ст. Володимир вирішує запровадити християнство як державну релігію.
-

Володимир Великий вибирає віру

- Хрещення Володимира

Хрещення киян

Історичне значення прийняття Християнства:

- **1. Сприяло остаточному розкладу родового ладу й формуванню та зміцненню нових феодальних відносин у східних слов'ян.**
- **2. Стало надійним ґрунтом для створення могутньої, централізованої самодержавної країни.**
- **3. Сприяло росту міжнародного авторитету держави.**
- **4. Під впливом християнства відбулася докорінна зміна світобачення та світосприйняття населення.**
- **5. Заклало якісно нові підвалини в культурній сфері, сприяла розвиткові писемності, літератури, архітектури та мистецтва.**

СУДОВА реформа

- Запровадив нове зведення законів **усного** звичаєвого права, названого літописцем **«Уставом земленим»**.

Цей устав надалі ліг в основу першого на Русі писаного зібрання юридичних норм – «Правди Ярослава» (1016).

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

- Вів боротьбу з **Польщею** за **червенські міста** (Волинь, Червень, Белз, Перемишль) та на сході з **Волжською** **Булгарією**.
-

КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА за КНЯЗЮВАННЯ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО та ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Масштаб 1 : 12 000 000

- У відносинах з сусідніми державами спирався не лише на силу зброї, а й на активні **дипломатичні контакти:**
  - ❖ договори про «мир та любов» з Чехією, Угорщиною та Польщею;
  - ❖ обмінявся посольствами з Німеччиною, установив відносини з Римом.

*Налагодження у 90-х роках X ст. офіційних зв'язків з Римом змушувало **Візантію**, яка не бажала розширення сфери римського впливу на Русь, ставитися до русичів як до **рівних**.*

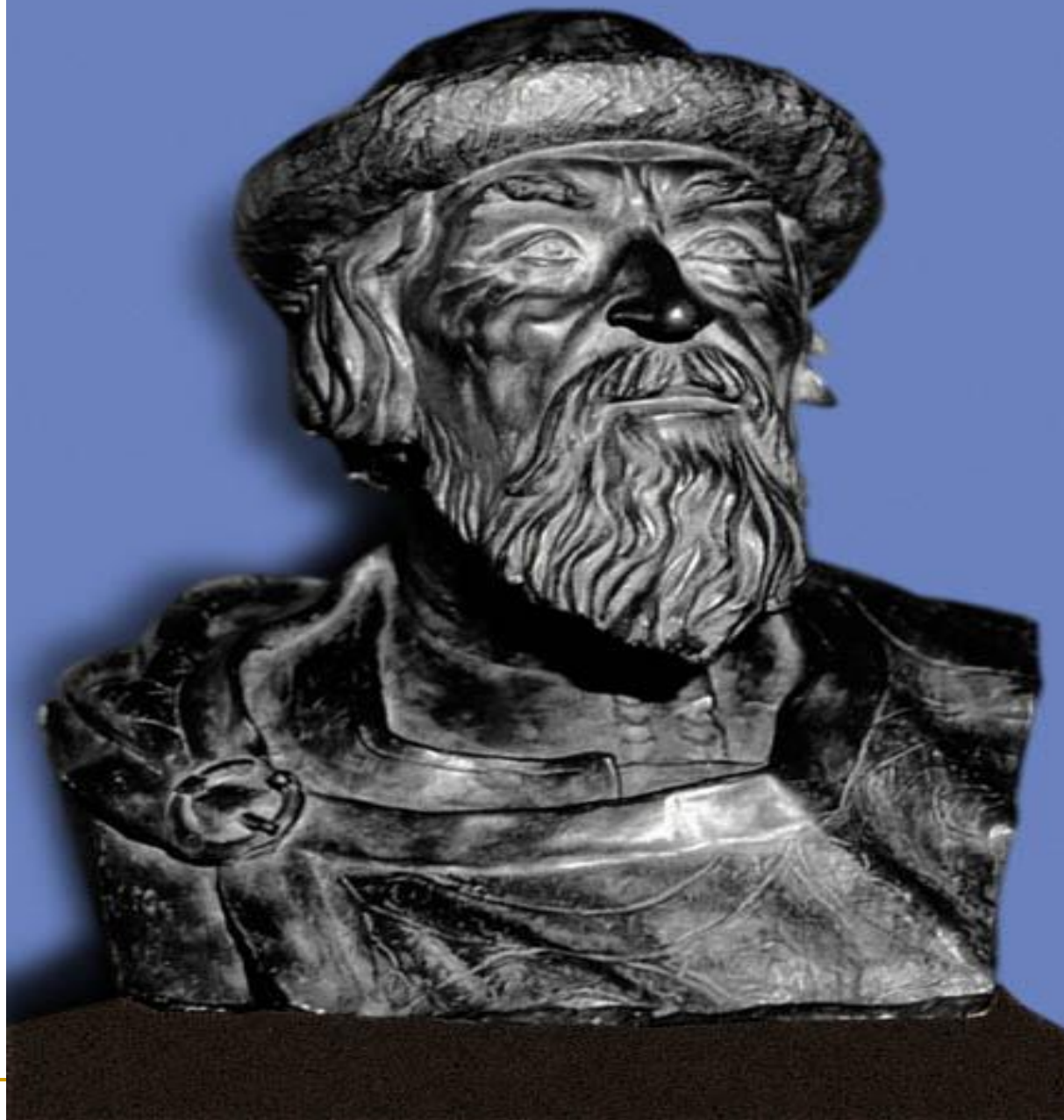
-
- Започаткував практику **династичних шлюбів:**
    - ❖ Сина **Святополка** одружив з дочкою **польського** короля **Болеслава Хороброго**, **Ярослава** з донькою **шведського** короля **Олафа Скотконунга**.
    - ❖ Три доньки були дружинами **польського**, **угорського** та **чеського** королів.
-

---

2. Розбудова держави за
князювання Ярослава
Мудрого

**ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА
ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

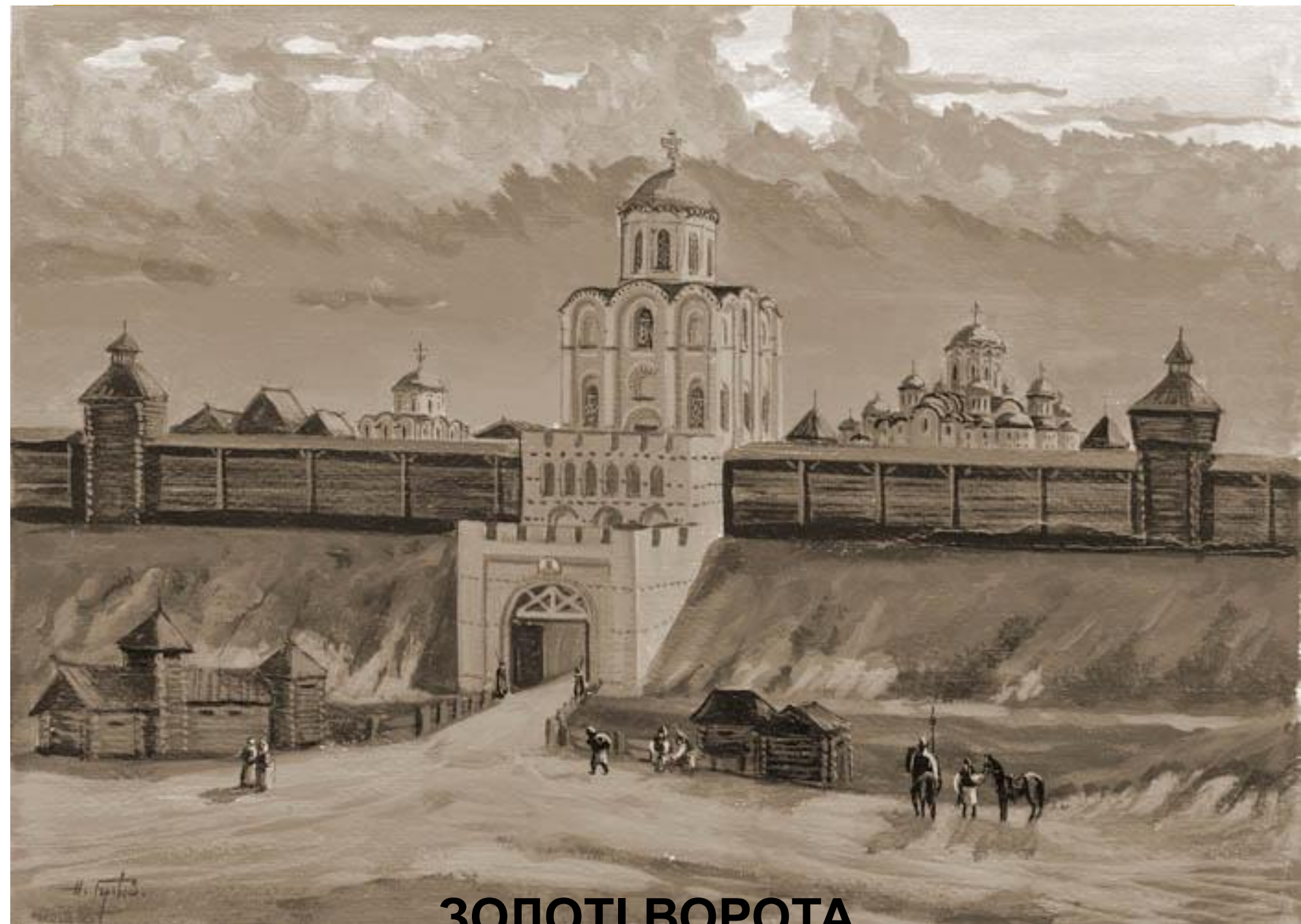
ЯРОСЛАВ МУДРИЙ

-
- Докладав чимало зусиль для посилення **єдності, централізації держави, її європеїзацію.**
  - Продовжив боротьбу з нападами печенігів. **1036 р.** завдав їм остаточної **поразки** під Києвом.
  - Сприяв створенню **нових і розбудові існуючих міст.**
У Києві споруджено нову систему укріплень – **«місто Ярослава»** (у сім разів більше за площею від «міста Володимира»), побудував **Софійський собор, Георгіївську та Іриненську церкви, Золоті ворота з надбрамною церквою.**
-

Софійський собор

ЗОЛОТІ ВОРОТА

-
- Піклувався про **безпеку** південних рубежів Русі:
«змійові вали» з укріпленими фортецями;

тільки уздовж Росі оборонна система охоплювала **13 міст і фортець**, розташованих на лівому березі.

- Остаточно **ліквідував** місцевий **сепаратизм**, означив **територію і кордони** держави, удосконалив **державний апарат**.
-

-
- Створив **перше писане** зведення законів Київської Русі – **«Руську правду»** (1016 (1036) – відома як *«Правда Ярослава»*), що **регламентувала феодальні відносини**.

  - Сприяв **утвердженню християнства**. Без відома константинопольського патріарха **1051 р. призначає** главою руської церкви **Іларіона**, що мало на меті вивести вітчизняну церковну ієрархію з-під контролю Візантії.
-

Запропонував механізм спадкоємності князівської влади за принципом **сеньйорату**, тобто влади **найстаршого в роду**

Незадовго до смерті **поділив** Київську державу між синами:

Ізяслав одержав Київ, Туров, Новгород і Псков;

Святослав – Чернігів, Муром і Тмутаракань;

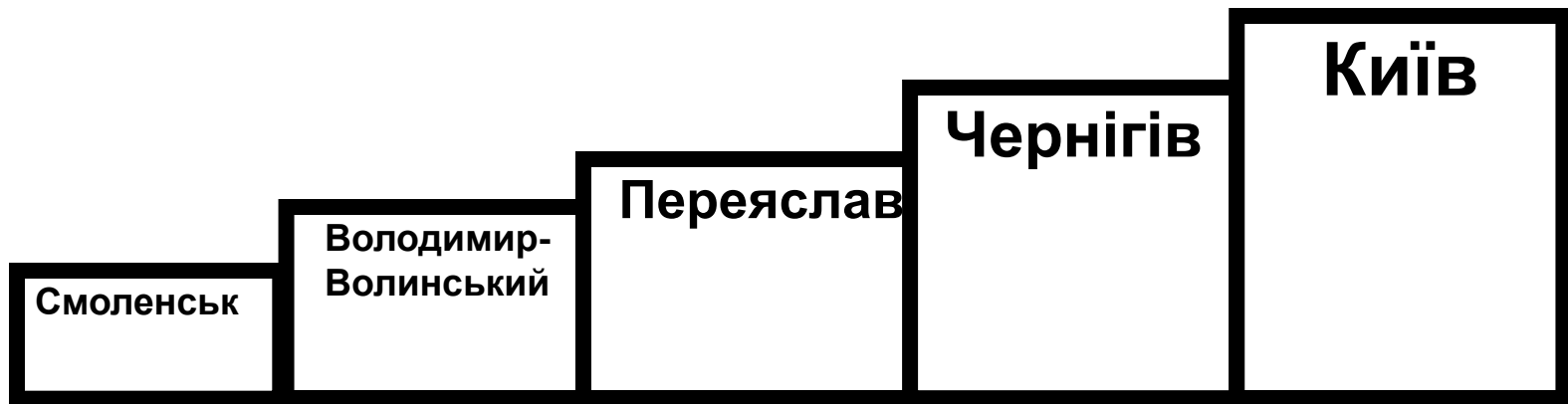
Всеволод – Переяслав і Ростов;

Ігор – Володимир-Волинський;

В'ячеслав – Смоленськ.

У разі смерті київського князя великокняжий стіл
переходив до найстаршого за віком сина

Це, на думку Ярослава, давало можливість **уникнути** сімейних **чвар**, оскільки кожен з нащадків мав шанс правити в Києві.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

- У 1030 – 1031 рр. у союзі з Мстиславом відвоював у Польщі **Червенські землі**, внаслідок чого до Русі відійшли **Перемишль, Червен, Белз** та інші міста.
-

- Розширив кордони на північному сході, приєднавши землі угро-фінських племен (чудь, водь, жора та ін.).

- Підтримував дружні відносини з **Візантією**, надсилав руські дружини на допомогу візантійцям.

Проте **1043 р.** спалахнула **русько-візантійська війна**, спричинена зміною ставлення до Русі нового візантійського імператора Костянтина Мономаха. І хоча ця воєнна експедиція закінчилася невдачею, з Візантією була підписана мирна угода.

- Підтримував відносини з **Німеччиною** (1030–1031 і 1040–1043 рр. – обмін посольствами). Русь розглядала Німеччину як найкращого союзника у боротьбі з Візантією.

-
- Подальший розвиток **«сімейної дипломатії»**:
    - сам одружений з **шведською** принцесою Інгігердою,
    - **Всеволод** – з **дочкою візантійського** імператора Костянтина IX Мономаха,
    - **Ізяслав** – з сестрою **польського князя** Казимира,
    - **Святослав** – з онукою **німецького цісаря** Генріха II.

Три доньки вийшли заміж за європейських королів:

- **Анна** – за французького Генріха I,
  - **Анастасія** – за угорського Андрія,
  - **Єлизавета** – за норвезького Гаральда Сміливого.
-
- Ярослав став **впливовим європейським політиком**, якого історики часто називають **«тестем Європи»**.
-

Анна Ярославна – королева Франції

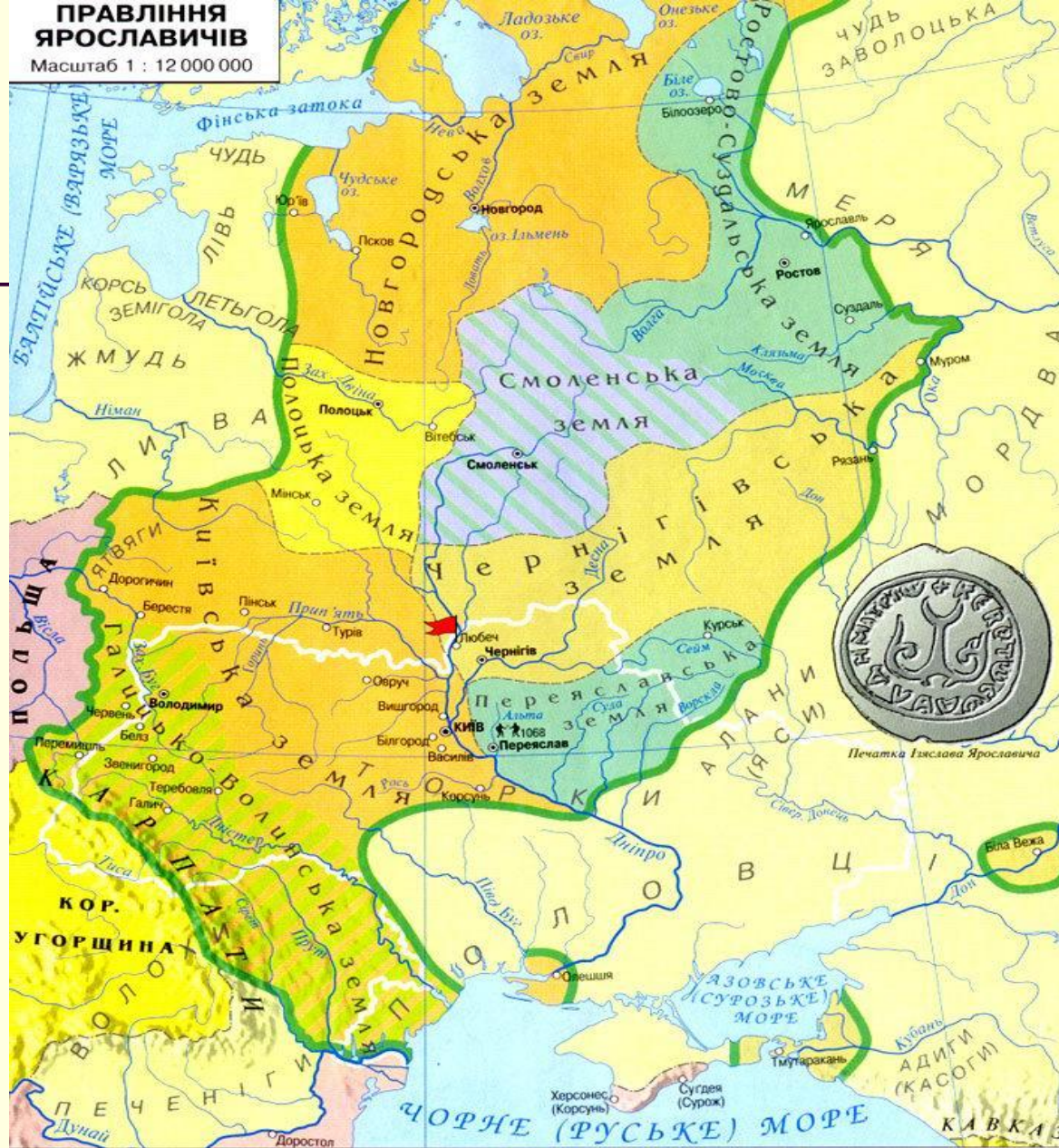
**3. Відцентрові тенденції
в розвитку Руської
держави (друга
половина XI ст. –
початок XII ст.).**

Ярославичі (Ізяслав, Святослав та Всеволод) уклали між собою політичний союз, утворили **Тріумвірат** (*одноосібна монархія поступово переростає в монархію федеративну*).

ПРАВЛІННЯ ЯРОСЛАВИЧІВ

Масштаб 1 : 12 000 000

Володіння синів Ярослава Мудрого
за заповітом 1054 р.:

	Ізяслава		Ігоря
	Святослава		В'ячеслава
	Всеволода		

	Території, приєднані до володіння Ізяслава в 1057 р.
	Території, приєднані до володіння Всеволода в 1060 р.
	Володіння нащадків Ізяслава Володимировича Пльозького

 Кордони Київської держави у середині XI ст.

 Любецький з'їзд князів 1097 р.

Печатка Ізяслава Ярославича

Основні події часів правління тріумвірату:

- **Усунули** від участі у державному житті **молодших братів;**

- **1060 р.** здійснили спільний **похід проти торків;**

- Улітку **1068 р.** зазнали розгромної **поразки від половців** на річці Альта. Кочівники захопили Переяславщину;

1068 р. – повстання у Києві
проти Ізяслава Ярославича.

Проголошення Всеслава
Полоцького великим князем
київським.

1069 р. Ізяслав повернув
престол;

1072 р. – на з'їзді у Вишгороді
затверджено

нову збірку законів **«Правда Ярославичів»;**

1073 р. – конфлікт між Ярославичами, що привів до
розпаду тріумвірату: Святослав, підмовивши Всеволода,
робить воєнний похід на Київ і виганяє Ізяслава

Далі Ярославичі княжили по черзі

1073 – 1076 рр.

• Святослав

1076 – 1078 рр.

• Ізяслав

1078 – 1093 рр.

• Всеволод

1093 – 1113 рр.

• Святополк II Ізяславович

□ Наприкінці XI ст. посилюлися **відцентрові тенденції** в державі, було **втрачено** політичну єдність, спалахнули численні **міжусобні війни**, зросла **зовнішня загроза**.

□ Всі спроби княжих з'їздів (снемів) заблокувати негативні тенденції та припинити міжусобиці *закінчилися невдачею*.

Князівські з'їзди:

**Любецький
(1097)**

- Ухвалив рішення про припинення міжусобиць. Запровадив спадкове володіння землями й князівствами.

**Витичівський
(1100)**

- Укладення миру по завершенню війни князів (*через осліплення теребовлянського князя Василька Ростиславовича*).

**Золотчівський
(1101)**

- Обговорення питання спільних дій усіх князів проти половецької агресії.

**Долобський
(1103)**

- Обговорення заходів протидії половецькій загрозі. Прийнято рішення щодо війни проти половців.